

Το Ρωμαϊκό ιππικό

Η στρατιωτική ισχύς της Ρώμης εξ' αρχής στηρίζονταν στο βαρύ πεζικό, μία παράδοση που ξεκινά από τον νεοτερισμό της οπλική φάλαγγα των Ελλήνων προς το τέλος των αρχαϊκών χρόνων. Όπως και οι Έλληνες έτσι και οι Ρωμαίοι επικεντρώθηκαν στην ενδυνάμωση των πεζοπόρων τμημάτων τα οποία και αποτέλεσαν τον πυρήνα ολόκληρης της Ρωμαϊκής στρατιωτικής μηχανής. Το ιππικό είχε συνδεθεί με την Ρωμαϊκή Συγκλητική αριστοκρατία και οι κινήσεις του περιορίζονταν στα πλαίσια δράσεως των πεζοπόρων λεγεώνων. Μέχρι την ουσιαστική λήξη της Ρωμαϊκής Δημοκρατίας στα τέλη του 2ου π.Χ αιώνα οι μονάδες του ιππικού παράμεναν ολιγάριθμες και απαριθμούσαν περίπου 300 ιππείς οι οποίοι είχαν επικουρικό ρόλο στην έκβαση της μάχης. Όμως με την επέκταση των συνόρων της Ρωμαϊκής επικράτειας προς την Ανατολή κατά την διάρκεια του 2ου και 1ου π.Χ αιώνα οι Ρωμαίοι ήρθαν σε επαφή με υβριδικούς ή γηγενής στρατούς των οποίων η στρατιωτική παράδοση στηρίζονταν στην έφιππη διεξαγωγή πολέμου. Έτσι στην Μέση Ανατολή ήρθαν αντιμέτωποι με το βαρύ ιππικό των Επιγόνων, των Πάρθων και αργότερα των Περσών ενώ στην περιοχή του Δουνάβεως με την απειλή των σιδερόφρακτων Σαρματών ιππέων. Κάτω από αυτές τις συνθήκες η Ρωμαϊκή μηχανή αν και γενικώς ανώτερη από κάθε τι ανάλογο στην εποχή, έπρεπε να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα που είχαν διαμορφωθεί. Αυτή η προσπάθεια για δημιουργία βαρέως ιππικού θα υλοποιηθεί στα μέσα του πρώτου αιώνα μ.Χ και θα συνεχιστεί και στους επόμενους τρεις αιώνες. Οι πρώτες αναφορές για ύπαρξη βαριά οπλισμένων ιππέων με βαριά αμυντική θωράκιση προέρχεται από τον Ηρόδοτο (484–425 π.Χ) όταν αναφέρεται για πρώτη φορά σε «κατάφρακτους» Μασσαγέται (Hdt. I, 215-216), πιθανόν απευθυνόμενος στο Περσικό ιππικό ή σε ιππικές μονάδες της κεντρικής Ασίας. Οι Ρωμαίοι ίσως για πρώτη φορά ήρθαν αντιμέτωποι με σώματα κατάφρακτων το 190 π.Χ στην μάχη της Μαγνησίας στην Λυδία της Μ.Ασία όταν ο στρατός των Ρωμαίων με επικεφαλής τους αδελφούς Lucius Cornelius Scipio και Scipio Africanus αντιμετώπισε τον μεγάλο στρατεύμα του Αντιόχου Γ του Μέγα (241–187 π.Χ). Μεταξύ των μονάδων του Σελευκίδη μονάρχη υπήρχαν περίπου 6.000 κατάφρακτοι ιππείς αλλά και ασιάτες νομάδες ιπποτοξότες. Αλλά όπως διασώζει ο Αππιανός (κεφάλαιο 6) αποδείχθηκε εκ του αποτελέσματος πως η εμπλοκή των κατάφρακτων στην μάχη δεν επέφερε κάποιο συντριπτικό πλήγμα στις Δημοκρατικές λεγεώνες οι οποίες τελικά αναδείχθηκαν νικήτριες. Η παραπέρα χρήση κατάφρακτων στο πεδίο της μάχης από τον Αντιόχου Ζ (148-138 π.Χ) μαρτυρείται από τον Πολύβιο (Polyb. 30,25,9). Παρόλα την αναποτελεσματική επίδοση του βαρέως ιππικού των Σελευκιδών βασιλέων στο βάδισμα των λεγεώνων οι Ρωμαίοι φάνηκαν να προσανατολίζονται σε μία πιο βαριά έκδοση του ιππικού τους. Σύμφωνα με τον Έλληνα ιστορικό Πολύβιο (203–120 π.Χ) το 150 π.Χ περίπου στο Ρωμαϊκό ιππικό είχαν συμβεί ορισμένες τροποποιήσεις και νεοτερισμοί καθώς ο εξοπλισμός και η αμυντική οπλοσκευή των Ρωμαίων ιππέων ήταν παρόμοια με αυτή των Ελλήνων της Ανατολής. Οι Ρωμαίοι ιππείς έφεραν θώρακα, είχαν δόρατα και ασπίδα και γενικότερα ήταν πιο προστατευμένοι από τα αντίστοιχα Ελληνικά σώματα (Πολύβιος 6,25,3). Η ιδιαίτερη φύση του θώρακα δεν καθορίζεται όπως επίσης δεν γίνεται γνωστό αν οι Ρωμαίοι εκείνη την εποχή είχαν ήδη αναπτύξει ένα ιδιαίτερο τύπου αλόγου ικανού να ανταποκρίνεται στις αυξημένες απαιτήσεις βάρους. Ο παραπάνω θώρακας των ιππέων μπορούσε να είναι μία προσαρμογή του αλυσιδωτού θώρακα των οπλιτών δηλ. μία στολή «Loricam hamata». Στις αρχές του 1ου π.Χ αιώνα μία νέα στρατιωτική πρόκληση για τους Ρωμαίους θα κάνει την εμφάνιση της στην περιοχή

των Βορειανατολικών Βαλκανίων μεταξύ της περιοχής του Δουνάβειου και του Δνειπέρου με την εμφάνιση και εγκατάσταση των Σαρματών. Οι Σαρμάτες ακολουθώντας τις τακτικές της στέπας είχαν αναπτύξει ένα τύπο βαρέως ιππικού που συνδύαζε τόσο την σταθερή προέλαση των κατάφρακτων αλλά και την αποτελεσματικότητα των ιπποτοξοτών. Έφεραν μακρύ και βαρύ κοντάρι το «Contus Sarmaticus» (Valerius Flaccus 6,161-2, 256-8) και ενισχυμένο Ούνικο τόξο το οποίο το χρησιμοποιούσαν με μεγάλη ευχέρεια και αποτελεσματικότητα. Η πρώτη σύγκρουση με το Σαρματικό ιππικό θα λάβει χώρα το 88 π.Χ αλλά χωρίς να κλιμακωθεί σε αποφασιστική αντιπαράθεση, οι επόμενες σοβαρές συγκρούσεις θα λάβουν χώρα το 62 και 69 μ.Χ με πρωταγωνιστή την φυλή Roxolani η οποία θα κάνει εφόδους στην Moesia παρενοχλώντας τους Ρωμαϊκού θύλακες. Σύμφωνα με τον ιστορικό Τάκιτο για την αντιμετώπιση της απειλής θα ενεργοποιηθεί η λεγεώνα legio III Galica η οποία και θα αναδειχθεί νικήτρια τρέποντας σε φυγή εννέα χιλιάδες κατάφρακτους ιππείς(Tacitus, Hist. I,79). Για την υπεράσπιση των συνόρων του Δουνάβειου ο Αυτοκράτορας Δομιτιανός (Αυτοκράτορας μεταξύ 81 -96 μ.Χ) μετά την ήττα του Cornelius Fuscus το 87 μ.Χ όταν αυτός έπεσε σε ενέδρα , θα εκστρατεύσει προσωπικά στην περιοχή τον επόμενο χρόνο. Οι Ρωμαϊκές δυνάμεις θα ηττηθούν ξανά και μάλιστα στην ίδια περιοχή του Tapaε με αποτέλεσμα να υποχρεωθούν σε μεγάλη καταβολή φόρων υποτελείας στους Δάκες με αντάλλαγμα την εξασφάλιση ειρήνης στην συνοριακογραμμή του Δουνάβειου.

Τα δύο κυριότερα μειονεκτήματα της στρατηγικής των Σαρματών επισημαίνονται από τον Τάκιτο ο οποίος αναφέρει την έλλειψη ασπίδων από τους αναβάτες γεγονός που τους κάνει ευάλωτους σε χτυπήματα και πως το μεγάλο βάρος των θωράκων τους τους καθιστούσε πρακτικά ανίκανους ακόμα και να κουνηθούν στην περίπτωση που αυτοί έπεφταν από τα επίσης σιδερόφρακτα άλογα τους. Ο Στράβωνας (64 π.Χ -24 μ.Χ) θα εκτιμήσει πως οι Roxolani ιππείς ήταν στην πραγματικότητα αναποτελεσματικοί εναντίον μίας καλά οργανωμένης και εκπαιδευμένης φάλαγγας (Strabo. 7,3,17). Το 69 π.Χ, οι οπλίτες των Ρωμαϊκών λεγεώνων υπό τις οδηγίες του στρατηγού Lucius Licinius Lucullus (118-57 π.Χ), στην Μάχη της Tigranocerta αναμετρήθηκαν με τους κατάφρακτους του Τιγράνη του Μέγα στην περιοχή της Ανατολίας (Plutarch, Luc.26,6;28,1-7, Eutropius 6,9). Το αποτέλεσμα ήταν η καταδίωξη τους γεγονός που ουσιαστικά κατέλυσε τον στρατό του Ελληνοαρμενίου Μονάρχη. Η επόμενη μάχη θα λάβει χώρα στις Κάρρες (Harran) το 53 π.Χ μεταξύ των λεγεώνων του Ρωμαίου στρατηγού Κράσου (115-53 π.Χ) και των ιππέων του Πάρθου στρατηγού Surena. Οι δυνάμεις των Πάρθων αποτελούνταν αποκλειστικά από ιππείς, περίπου χίλιους κατάφρακτους και εννέα χιλιάδες ιπποτοξότες, αντίθετα οι αντίπαλες δυνάμεις αποτελούνταν περίπου από 40.000 πεζούς και 4.000 ιππείς. Το αποτέλεσμα της σύγκρουσης ήταν η συντριπτική ήττα των Ρωμαϊκών λεγεώνων από την ταυτόχρονη δράση των κατάφρακτων και των ιπποτοξοτών (Dio Cassius 40,15,2, Plutarch. Crassus 25,4-5). Μία όμως προσεκτικότερη εξέταση στην διεξαγωγή της μάχης θα αποδείξει πως η ήττα του Ρωμαϊκού πεζικού δεν οφείλονταν ούτε στην τεχνολογική υπεροχή των κατάφρακτων ούτε στην ανώτερη τακτική των Πάρθων αλλά θα πρέπει να αποδοθεί σε λάθος ελιγμούς του στρατηγού Κράσου οι οποίοι εκθέσανε το Ρωμαϊκό πεζικό στα βέλη. Όπως ήταν φυσικό αυτή η περιστασιακή νίκη των Πάρθων δεν ήταν δυνατόν να κλονίσει την γενικευμένη πίστη στο αήττητο των Ρωμαϊκών λεγεώνων αλλά αποτέλεσε για άλλη μια φορά αφορμή για σκέψεις όσον αφορά την παραπέρα αναβάθμιση των Ρωμαϊκών έφιππων δυνάμεων.

Τόσο οι περιστασιακές νίκες των Πάρθων στην Μέση Ανατολή όσο και των Σαρματών - Δάκων στις παραδουνάβιες περιοχές δεν πρέπει να μας οδηγεί σε υπερεκτίμηση της αξίας των ιππικών τους μονάδων σε σύγκριση με τις ικανότητες

του πεζικού της Ρώμης. Το κυριότερο πλεονέκτημα των έφιππων σωμάτων εντοπίζεται στην δυνατότητα γρήγορου πλήγματος και επαναχώρησης και στην περίπτωση των ιπποτοξοτών στην εκ του ασφαλούς εξουδετέρωση του αντιπάλου χωρίς εμπλοκή σε κλειστή μονομαχία. Αν και περιστασιακά ο Καίσαρας (100-44 π.Χ) είχε χρησιμοποιήσει Κρήτες και Νουμίδιους τοξότες (*sagittarii*) κατά τις επιχειρήσεις του στην Γαλλία όπως επίσης και εκλεκτούς ιππείς (*equites & antesignani*) στην περίοδο των εμφυλίων πολέμων με τον Πομπήιο αυτές οι μεταρρυθμίσεις δεν βρήκαν άμεσους συνεχιστές. Από την άλλη πλευρά και ο Πομπήιος όμως είχε εκτιμήσει την αξία των ιπποτοξοτών και για αυτό τον λόγο είχε χρησιμοποιήσει στον ιδιωτικό του στρατό 200 ιπποτοξότες από την Συρία (Caesar, BG 3,4-5). Τα στρατηγικά κενά που προκαλούσε η απουσία αναβαθμισμένου ιππικού ελήφθησαν σοβαρά υπόψη στην εποχή της Φλαβιανής Δυναστείας (μεταξύ 69-96 μ.Χ). Ως αποτέλεσμα ήταν η μελετημένη εισαγωγή των βοηθητικών μονάδων στρατολογημένες από την ανατολή, των μονάδων «*sagittaria equitata*» οι οποίες απαρτιζόνταν από αυτόνομες μονάδες έφιππων τοξοτών. Ο Αυτοκράτορας Βεσπασιανός (ηγεμονία από 69-79 μ.Χ) έχοντας υπόψη τις εν γένει αδυναμίες ήταν ο πρώτος που πειραματίστηκε σε ανώτερο στρατιωτικό επίπεδο με σκοπό την δημιουργία αυτόνομου ιππικού σώματος ως αντίμετρο στην απειλή των Σαρματών και των Δάκων στα Βορειανατολικά σύνορα. Ο Βεσπασιανός σύμφωνα με τον Ιώσηπο (BF 3,5,5) καινοτόμησε ακόμη μία φορά εγκαινιάζοντας την εισαγωγή του “*Contarius*” δηλ. ενός βαριού κονταριού προς εξουδετέρωση των αντίστοιχων κονταριών των Σαρματών ιπποτών. Ο Ιώσηπος απαριθμεί την συνολική οπλοσκευή του νέου ιππικού στην οποία περιέχονται, «μαχαίρα μακρά», «άκοντες», βαρύ κοντάρι (κοντός), κράνος και θώρακας.

Η πρώτη γενικευμένη χρήση βαρέως ιππικού θα γίνει στην διάρκεια της εκστρατείας του Τραϊανού όταν θα κινηθεί εναντίον της Δακίας το 101-102 μ.Χ με σκοπό να θέσει τέρμα στην συνεχόμενη απειλή των Δάκων και να ξεπλύνει την ντροπή της Ρώμης από τις περασμένες αποτυχίες. Αναπαραστάσεις από την Κολώνα του Τραϊανού (*Trophaeum Traiani*) στην Ρώμη, χτισμένη από τον Έλληνα αρχιτέκτονα Απολλόδωρο μεταξύ 101-103 μ.Χ μετά την λήξη της πρώτης φάσης Των Δακικών πολέμων, για πρώτη φορά απεικονίζουν θωρακισμένο Ρωμαϊκό ιππικό. Ρωμαίοι ιππείς ή βοηθητικοί (*equites*) φαίνονται να είναι οπλισμένοι με κοντάρι (*contus*), με κοίλη ασπίδα στερεωμένη στον ώμο και να φορούν αλυσιδωτό θώρακα των λεγεώνων. Παρόλο τις θολές οπτικές αποδείξεις δεν μπορούμε να πούμε με σιγουριά κάτι βέβαιο για το βαρύ ιππικό του Τραϊανού λόγω αντιφάσεων των πηγών. Ξέρουμε πως το σώμα των έφιππων *contarii* που δημιούργησε ο Τραϊανός το «*ala I Ulpia contariorum miliaria*» δεν έφερε βαριά αμυντική θωράκιση. Ο Αδριανός (Αυτοκράτορας μεταξύ 117-138 μ.Χ) ακολουθώντας την ίδια πολιτική με τους προκατόχους του πάνω στον στρατιωτικό πειραματισμό θα δημιουργήσει ένα τακτικό σώμα βαρέως ιππικού το «*ala I Gallorum et Pannoniorum catafractata*» ή «*Cataphractarii*» στο οποίο οι αναβάτες πιθανότατα έφεραν αλυσιδωτό ή φολιδωτό θώρακα. Η τελευταία μνεία σε αυτήν την μονάδα θα γίνει επί Antoninus Pius (Αυτοκράτορα μεταξύ 138 – 161 μ.Χ) κατά την τιμητική απονομή της *Civitas* στα μέλη της. Το νόημα της λέξης «*catafractata*» δεν διευκρινίζεται σε βάθος λόγω έλλειψης επαρκούς περιγραφής από τα κείμενα της εποχής π.χ ο Έλληνας ιστορικός Αρριανός ο οποίος υπηρέτησε με επιτυχία ως στρατιωτικός διοικητής στο Ρωμαϊκό στρατό στα χρόνια του Αδριανού μπορεί να επιβεβαιώνει την ύπαρξη των *contarii* αλλά δυστυχώς παραλείπει να αναφερθεί στην αμυντική τους θωράκιση. Γεγονός είναι πως δεν θα πρέπει να ταυτίζουμε τον όρο *ala catafractata* με την φολιδωτή αμυντική θωράκιση των Σαρματών, των Πάρθων και Αρμενίων η οποία εκτός από τον αναβάτη κάλυπτε και το μεγαλύτερο μέρος του αλόγου. Η επόμενη

αναπαράσταση Ρωμαίων «Cataphractarii» απαντάται στην στήλη του Μάρκου Αυρήλιου η οποία ανεγέρθηκε στην Ρώμη μετά την λήξη των επιτυχημένων εκστρατειών του Αυρήλιου στα Βόρεια σύνορα εναντίον των Γερμανών και των Σαρματών (172-175 μ.Χ). Αλλά και εδώ μάλλον πρόκειται για αναβάτες που κρατούν κοντάρια και είναι προστατευμένοι μερικώς με αλυσιδωτό θώρακα χωρίς τα άλογα τους να διαθέτουν ανάλογη θωράκιση. Η κατάσταση θα αλλάξει τον 3^ο αιώνα καθώς το κέντρο βάρους του στρατού θα μετακινηθεί από τις πεζές στις έφιππες δυνάμεις κρούσεις. Η φαινομενική αριθμητική αύξηση των πεζοπόρων τμημάτων θα συνοδευτεί από μία αντίστοιχη μείωση των ποιοτικών τους χαρακτηριστικών τόσο σε επίπεδο οπλισμού όσο και σε επίπεδο πειθαρχίας και επαγγελματικής κατάρτισης. Το ιππικό θα κερδίσει συνεχώς έδαφος και θα αποτελέσει σταδιακά την αιχμή του δόρατος σε επιχειρησιακό επίπεδο. Η πιο γνωστή μονάδα Ρωμαίων κατάφρακτων στην τέταρτη δεκαετία του 3^{ου} αιώνα ήταν η «ala nova firma miliaria catafractaria Philippiana» τα μέλη της οποίας είχαν στρατολογηθεί από τις Ανατολικές επαρχίες το 234 μ.Χ και είχαν μεταφερθεί στα Δυτικά σύνορα για να χρησιμοποιηθούν εναντίον των Αλαμαννών υπό την μέριμνα του πρώτου Αυτοκράτορα-στρατιώτη, του Maximinus τον Θράκα (Αυτοκράτορα μεταξύ 235 - 238 μ.Χ). Η εν λόγω μονάδα παρέμεινε ενεργή ως την εποχή του Αυτοκράτορα Φίλιππα τους Άραβα (244 - 249 μ.Χ). Ο αριθμός των κατάφρακτων αυξήθηκε σημαντικά κατά τον 3^ο αιώνα οι οποίοι τώρα στρατολογούνται από όλες τις επαρχίες της Αυτοκρατορίας και όχι μονάχα από την Ανατολή. Μαζί με τους κατάφρακτους συνυπήρχαν και τα βοηθητικά ιππικά τμήματα των equites π.χ equites Dalmatae τα οποία απαρτίζονταν από ικανούς αλλά αθωράκιστους αναβάτες. Όμως παρόλο την αύξηση του αμυντικού οπλισμού των Ρωμαίων αναβατών τον 3^ο αιώνα η αμυντική τους εξάρτηση δεν έφτασε ποτέ τα επίπεδα των Αρμενίων και Περσών καβαλάρηδων οι οποίοι όπως και άλογα τους καλύπτονταν εξ'ολοκλήρου από μέταλλο-φολίδες ή αλυσιδωτό χιτώνιο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η μάχη της Immae στην Συρία το 272 μ.Χ όταν το ελαφρύτερα εξοπλισμένο ιππικό του Αυρηλιανού αναμετρήθηκε με τους κατάφρακτους του Παλμυριανού ιππικού της Ζηνοβίας κοντά στην Αντιόχεια της Συρίας. Πιο συγκεκριμένα το ιππικό του Αυρηλιανού αποτελούνταν στο μεγαλύτερο μέρος του από ελαφρά θωρακισμένους Μαυριτανούς και Δαλματούς ιππείς ενώ γενικότερα μέχρι την εποχή αυτή δεν υπάρχουν χειροπιαστές ενδείξεις πως ο Ρωμαϊκός στρατός ήθελε να αντιγράψει τις τακτικές και τον οπλισμό των Σασσανιδών Περσών. Ακόμα και την εποχή του Διοκλητιανού στην πλειοψηφία τους οι Ρωμαίοι ιππείς χρησιμοποιούσαν για την προστασία τους μονάχα αλυσιδωτά χιτώνια ενώ η εισαγωγή Περσών κλιβανάρων στις τάξεις του Ρωμαϊκού στρατού δεν επιβεβαιώνεται. Οι απεικονίσεις βαριά θωρακισμένων κατάφρακτων στην Αψίδα του Γαλέριου στην Θεσσαλονίκη με φολιδωτούς θώρακες, στρογγυλή ασπίδα και μακρύ κοντάρι μάλλον μεταφέρουν την εικόνα Δάκων βοηθητικών ιππέων. Η πρώτη αναφορά για ύπαρξη Ρωμαϊκών Clibanarii προέρχεται από την περιγραφή της μάχης μεταξύ του Μ.Κωνσταντίνου και Μαξέντιου κοντά στην Ιταλική πόλη Turin (Augusta Taurinorum) το 312 μ.Χ λίγο πριν την αποφασιστική μάχη στην Μούλβια γέφυρα τον ίδιο χρόνο. Το σώμα των Clibanarii ήταν υπό τις διαταγές του Maxentius Στην μάχη αυτή το σώμα των κλιβανάρων υπερκεράστηκε με ελιγμό από την πλευρά του Μ.Κωνσταντίνου και εξουδετερώθηκε (Nazarius, Panegy. 10,23,4-24,5). Μέχρι την αιματηρή μάχη της Mursa (σημερινή Κροατία) το 351 μ.Χ μεταξύ του Κωνσταντίνου Β και του Μαγνέτιου δεν ξαναχρησιμοποιήθηκε δύναμη κλιβανάρων. Σύμφωνα με τις πηγές μεγάλο μέρος του ιππικού του Κωνσταντίνου αποτελούνταν από Clibanarii στην δράση των οποίων ο Ιουλιανός απέδωσε την νίκη των ανατολικών στρατευμάτων απέναντι στα δυτικά στρατεύματα του Μαγνέτιου

(Julian, Or.I,37 D; cf.II,57C). Από την άλλη, ο ιστορικός Ζώσιμος κάνει λόγο για ύπαρξη sagitarii (ιπποτοξοτών) και όχι Clibanarii (Zosimos., 2,50). Μικρή σχετικά παρουσία Ρωμαϊκών κατάφρακτων (περίπου 1000) μαρτυρείται στην μάχη του Στραμβούργου (Argentoratum) το 357 μ.Χ μεταξύ των Ρωμαϊκών στρατευμάτων με επικεφαλής τον Ιουλιανό και των Αλαμαννών. Εδώ η απόδοση των cataphractarii που καταλάμβαναν την δεξιά πτέρυγα της Ρωμαϊκής παράταξης απέναντι από το Αλαμανικό ιππικό ήταν τραγική καθώς πάνω στο κορύφωμα της μάχης άρχισαν να υποχωρούν άτακτα προς τα πίσω. Μονάχα η έγκαιρη παρέμβαση του Ιουλιανού θα εμπόδιζε την κατάρρευση του Ρωμαϊκού μετώπου από την συντριβή (Amm.Marc. 16.12,37-38) και οδήγησε στην συντριπτική ήττα του Γερμανικού συνασπισμού. Στο επακόλουθο θρίαμβο του Κωνσταντίου το 357 μ.Χ γνωστό από τα γραπτά του ιστορικού Αμμιανού Μαρκελίνου βγαίνει το συμπέρασμα πως για τον συγγραφέα οι cataphractarii ταυτίζονται λίγο πολύ με τους klibanarii (Amm.Marc.16,10,8). Από την σύγκριση των παραπάνω πηγών γίνεται φανερό πως υπήρχε μία αδυναμία ταυτοποίησης των όρων με συνέπεια διαφορετικοί συγγραφείς να χρησιμοποιούν διαφορετικές ορολογίες για να περιγράψουν το ίδιο γεγονός. Αυτή η παρολίγον καταστροφική υποχώρηση του σώματος των Κλιβανάρων στην μάχη του Στραμβούργου έσπρωξε τον Ιουλιανό να αναθεωρήσει τις απόψεις του για το αν αξίζει το κόπο να διατηρεί ένα τόσο πολυέξοδο αλλά αμφιλεγόμενης αποτελεσματικότητας ιππικό σώμα. Το σίγουρο είναι πως στην μάχη της Ανδριανούπολης δεν γίνεται πλέον λόγος για θωρακισμένο βαρύ ιππικό (Amm.Marc. 28,5,6). Αν εξαιρέσει κανείς την εντυπωσιακή παρουσία κατάφρακτων στην μάχη της Mursa ο τέταρτος αιώνας δεν έχει να επιδείξει σημαντική δράση ανάλογων σωμάτων. Ως συμπέρασμα μπορούμε να πούμε πως οι Ρωμαίοι στο πέρασμα των αιώνων φάνηκαν ανοιχτοί και πρόθυμοι να προσαρμόσουν τον στρατιωτικό εξοπλισμό και τεχνικές τους στις απαιτήσεις των εκάστοτε αντιπάλων. Όμως οι πειραματισμοί σχετικά με την δημιουργία ενός βαρέου τύπου ιππικού προς μίμηση του Περσικού δεν προχώρησαν παραπέρα από περιστασιακή χρήση Κλιβανάρων. Οι αδυναμίες ενός τέτοιου πολυδάπανου σώματος είχαν φανεί από νωρίς, καθώς η ανάπτυξη του απαιτούσε επίπεδα εδάφη, υποστήριξη από τοξότες και μέτριες θερμοκρασίες. Μονάχα η ανώτερη θωράκιση τους δεν ήταν στοιχείο που μπορούσε να τους προσδώσει το τακτό πλεονέκτημα. Σε όλες τις ιππικές αναμετρήσεις με τους Πέρσες η ευελιξία του ελαφρύτερου Ρωμαϊκού ιππικού υπερετερούσε και εξουδετέρωνε την μονοαξονική ασταμάτητη εφόρμηση των Κλιβανάρων (Justin 40,2,6, Valerius Flaccus 6,239-41, Amm.Marc 16,12, 21-22). Εκεί που οι Ρωμαίοι επέδειξαν πραγματική προσαρμοστικότητα δεν ήταν τόσο στο θέμα εξοπλισμού των ιππικών τους μονάδων αλλά στο καίριο τομέα της στρατηγικής. Το Ρωμαϊκό ιππικό μετά τον 3^ο αιώνα θα αναγκαστεί εκ των πραγμάτων να προσαρμοστεί στις νέες απαιτήσεις των μαχών οι οποίες θα πρέπει να ανταποκρίνονται στις πολεμικές συνθήκες των ανθρώπων της στέπας. Οι νέοι εχθροί που από τον 3^ο αιώνα και μετέπειτα θα εμφανιστούν στα Βορειοανατολικά σύνορα της Αυτοκρατορίας ακολουθούν μία πολεμική παράδοση που αγνοεί την ανάπτυξη συντεταγμένων πεζοπόρων δυνάμεων και επικεντρώνεται σχεδόν αποκλειστικά σε αστραπιαίες ληστρικές έφιππες επιδρομές έχοντας ως κύριο επιθετικό όπλο το πανίσχυρο σύνθετο τόξο. Η Ρωμαϊκή στρατιωτική μηχανή προκειμένου να επιβιώσει και να φανεί αποτελεσματική στις νέες αυτές συνθήκες διεξαγωγής πολέμου θα έπρεπε να διοργανωθεί προπάντων σε στρατηγικό επίπεδο πράγμα που απαιτούσε μεγαλύτερη κινητικότητα και μεγαλύτερη ευελιξία από την πλευρά των έφιππων δυνάμεων. Αυτό απαιτούσε το πεδίο μάχης ήταν ευέλικτες και ταχύς έφιππες ομάδες κρούσεως ικανές

να απεκρούουν τις ασυντόνιστες επιθέσεις των ανθρώπων της στέπας και το υπολοίπων επίδοξων εχθρών.

Ο Προκόπιος ο **Καισαρεύς** (500 –565) αυτόπτης μάρτυρας των Γοτθικών πολέμων του έκτου αιώνα αναφέρει πως ο στρατηγός Βελισάριος βλέποντας την αδυναμία των Οστρογόθων της Ιταλίας στην οπλοσκευή του ιππικού τους θα διατάξει τους Ούννους ιπποτοξότες που υπηρετούσαν ως βοηθητικά τμήματα στις τάξεις του Βυζαντινού στρατού να επιτεθούν και να ρίχνουν βέλη με τα τόξα τους από μακριά (Procopius, History, V.xxvii, 26-28). Οι Οστρογόθοι ιππείς οπλισμένοι μονάχα με σπαθιά και λόγχες χωρίς κάποιου ιδιαίτερου τύπου αποτελεσματικής θωράκισης δεν μπόρεσαν να αντιδράσουν και να καταφέρουν να εμπλακούν σε κλειστή μάχη καθώς αποδεκατίζονταν από απόσταση από τα βέλη των Ούννων. Επίσης ο ίδιος στρατηγός στην αναμέτρηση του με το Περσικό ιππικό στο Callinicum το 531 μ.Χ θα χρησιμοποιήσει τα άλογα μονάχα για την γρήγορη μεταφορά των στρατιωτών στο πεδίο της μάχης. Το ιππικό του Βελισάριου θα κατέβει από τα άλογα και θα κινηθεί εναντίον των Περσών ιπποτοξοτών σε σχηματισμό πεζοπόρων τμημάτων τα οποία λόγω συμπίεσης και αμυντικής θωράκισης παρέμεναν απρόσβλητα από τα βέλη των Περσών. (Procopius BP 1.18.32-33). Σύμφωνα με τον ίδιο συγγραφέα ο στρατηγός Ναρσή κατάφερε να εξοντώσει τους Οστρογόθους του Τοτίλα στο Bustu Gallogum (βόρειος Ιταλία) το 552 με χρήση Βυζαντινών ιπποτοξοτών στα πρότυπα του Βελισάριου. Το Οστρογοτθικό ιππικό οπλισμένο μονάχα με δόρατα θα εξοντωθεί από το ακατάπαυστο ρυθμό των βελών προτού φτάσει το στόχο του (Procopius, History, viii.7-10). Δύο δεκαετίες αργότερα οι ιπποτοξότες του Ναρσή σε αναμέτρηση με τους Αλαμανούς του Butilinus το έτος 554 κατάφεραν για ακόμη μία φορά τους αποδεκατίσουν από απόσταση (Agathias, Historiae, ii.9). Το σώμα των Βυζαντινών των Βυζαντινών ιπποτοξοτών θα παραμεληθεί στους επόμενους αιώνες και σύμφωνα με μαρτυρίες στις αρχές του 9^{ου} αιώνα αυτό το τακτικό πλεονέκτημα θα είχε χαθεί.

Επίσης μίας νέας μορφής έφιππου πολέμου γνωστής με τον όρο «στρατηγήματα» όπως ενέδρες, προσπονητές οπισθοχωρήσεις (“φυγομαχίες”), ξαφνικές επιθέσεις έπρεπε να ενσωματωθούν στις τακτικές του Ρωμαϊκού ιππικού ως οργανικά στοιχεία. Ενώ πριν τον 3^ο αιώνα τέτοιου είδους ανορθόδοξα για το Ρωμαϊκό πνεύμα στρατηγήματα μονάχα σποραδικά εφαρμόζονταν η κατάσταση προς τα τέλη του αιώνα αυτού θα αλλάξει αναδεικνύοντας τα σε πρωταρχικής σημασίας πολεμικές τακτικές. Δεν είναι τυχαίο πως όλο και πιο συχνά τέτοιου είδους στρατηγήματα θα περιλαμβάνονται στις αφηγήσεις ιστορικών του 3^{ου}, 4^{ου} και 5^{ου} αιώνα ως αναπόσπαστο μέρος του Ρωμαϊκού σχεδιασμού π.χ Ζωναράς (Zonar 13.5.9 -13), Προκόπιος (Procop. Pers.1.13.36), Γεώργιος Πησιδίας (George Pisidia Exp.Pers 3.186-219), Θεοφάνη (Theophan.Sim. Hist. 2.17.11) κα. Χαρακτηριστική είναι η χρήση του όρου drungus/δρούγγος/δρουγγιστί στην στρατιωτική ορολογία του 6^{ου} αιώνα (π.χ από το πολεμικό εγκόλπιο “Στρατηγικόν” του Αυτοκράτορα Μαυρίκιου) η οποία ερμηνεύεται ως ολιγάριθμα έφιππα σώματα Ρωμαίων προορισμένα για ταχέου τύπου επεμβάσεων χωρίς ιδιαίτερες επιχειρησιακές δεσμεύσεις πάνω σε θέματα ανάπτυξης και εμπλοκής με τον αντίπαλο. Από την στιγμή που η επίτευξη καθολικής μάχης και συντριπτικού πλήγματος δεν μπορούσε να πραγματοποιηθεί το Ρωμαϊκό ιππικό έπρεπε να προσαρμοστεί στις νέες νομαδικές μεθόδους μάχης που εισήγαγαν οι Ούννοι (380 μ.Χ) και αργότερα οι Άβαρες

(α)

(β)

(γ)

(δ)

Εικόνες: α) Προστατευτικό χιτώνιο αλόγου φτιαγμένο από αλληλοκαλυπτόμενες μπρούτζινες φολίδες. Ανακαλύφθηκε στην διάρκεια αρχαιολογικής ανασκαφής της πόλης οχυρού Δούρας στην δυτική πλευρά του Ευφράτη στις αρχές της δεκαετίας του 1940. Πιθανότατα άνηκε στην οπλοσκευή του βαρέως Ρωμαϊκού ιππικού. β) Ανάγλυφη παράσταση από την κολώνα του Τραϊνού. Το Ρωμαϊκό ιππικό καταδιώκει κατάφρακτους Σαρμάτες (Δάκες) ιππείς. Οι Ρωμαίοι ιππείς πιθανότατα να φέρουν αλυσιδωτό χιτώνιο, αντίθετα οι Σαρμάτες ιππείς μαζί με τα άλογα τους φέρουν ολόσωμη φολιδωτή αμυντική θωράκιση. Η ανώτερη θωράκιση του Σαρματικού ιππικού δεν σήμαινε ταυτόχρονα και την υπεροχή του στο πεδίο της μάχης κάτι που αποδείχθηκε κατά την διάρκεια των Δακικών πολέμων του Τραϊανού στις αρχές του 1^{ου}

μ.Χ αιώνα. Σχετικά με την φύση της θωράκισης των Σαρματών ο Πausανίας κάνει λόγο για «Σαυροματικό θώραξ» (Paus. I,21,5-6) κατασκευασμένο από οπλές φοράδων.γ) Φωτογραφία από ανάγλυφο του 2ου μ.Χ αιώνα προερχόμενο από την πιο προωθημένη Ελληνική εμπορική πόλη του Κιμμέριου Βοσπόρου αρχαία Ταναϊς (σημερινό Ροστόβ της Κριμαίας/Μαιώτις λίμνη) που παρουσιάζει Σαρμάτη ιππότη να κρατά ακόντιο με τα δύο του χέρια και να φορά ολόσωμο χυτό φολιδωτό θώρακα.Από την επιγραφή που φέρει στα Ελληνικά πληροφορούμαστε πως το όνομα του έφιππου είναι «Τρύφων του Ανδρομέδου» , αντιβασιλέα του κράτους της Αζοφικής, υποτελή ηγεμόνα στους Ρωμαίους. Η απουσία αναβολέων έκανε την έφοδο των κατάφρακτων ιπέων αρκετά προβληματική λόγω αυξημένης αστάθειας του αναβάτη κάτι που μείωνε την επιχειρηματική τους αποτελεσματικότητα.Η φωτογραφία βρίσκεται στο Εθνικό μουσείο του Κιέβου. δ) Ιστορική αναπαράσταση βαρέως Ρωμαϊκού ιπέως (Κατάφρακτου) στις αρχές του 2^{ου} μ.Χ αιώνα. Ο αναβάτης φέρει αλυσιδωτό θώρακα, κράνος σπάθα, ασπίδα και ακόντιο. Οι Ρωμαίοι ποτέ δεν υιοθέτησαν πλήρως την οπλοσκευή και τις τακτικές του Αρμενικού και Περσικού ιππικού. Το ομοίωμα βρίσκεται στο μουσείο του Corinium, στο Cirencester της Αγγλίας.ε) Contarius στην υπηρεσία του στρατού του Αδριανού. Η αμυντική οπλοσκευή του αναβάτη περιλαμβάνει μονάχα αλυσιδωτό θώρακα. Το άλογο είναι χωρίς προστατευτικά παραπετάσματα. Μετώπη από το το **ADAMKLISSI TROPAEUM TRAIANI**